

se však více méně formalizovaly a občané, místo aby v nich čerpali posílení své soudržnosti unikají ve svátečních dnech do soukromí.

Značná část lidského chování je rutinní (člověk se nemusí zatěžovat úvahou o běžných úkonech) a rituální (obsahuje symboly, jimž rozumí a na nichž se podílí jen příslušníci dané společnosti). Rituály se původně vztahovaly k bohům. Moderní společnost, která člověka od závislosti na bozích osvobodila, jej však nedokázala osvobodit od rituálů. Člověk je prostě potřebuje. Jde však o to, aby to nebyly rituály posilující nenávist (třídní, národnostní apod.).

Abyste společnost mohla fungovat, musela vyvinout množství složitých organizací, jejichž funkčnost měla být zajištěna mnoha mechanismy (hierarchizací) a předpisy. S ironií hodnou pana Parkinsona Keller popisuje, jak tyto předpisy a mechanismy slouží k tomu, aby funkčnost zejména byrokratických organizací byla co nejmenší.

Všechny kapitoly vedly k tomu, aby ukázaly, jak se původně dobře myšlená zdokonalení společenského mechanismu zvracejí ve svůj vlastní opak. Tvrzení, že společnost je racionálně organizovaný systém je iluzí společenských vědců, kteří její obraz přizpůsobili svému zvyku systematicky myslet. Většina lidí však takto nemyslí, a společnost se tak také nechová. Ztroskotávají pokusy zabezpečit blaho lidí pomocí socialistické direktivnosti, ale také pomocí demokratického liberalismu, který ostatně díky byrokratizaci není zdaleka tak svobodný, jak se tváří. Společnost založená zdánlivě na rozumu vyvinula materiální i jiné prostředky, které ji spíše vedou k jejímu tragickému konci než naopak. O tom svědčí mj. její neschopnost účelně čelit ekologické krizi.

Keller důsledně sleduje vývoj moderní společnosti od doby renesance, někdy od středověku do současnosti, případně konfrontuje moderní společnost se společností přírodních národů. Na některých místech čtenář lituje, že jeho vývody nezasahují některé analogické jevy, které se objevily v antice, již se Keller důsledně vyhýbá. Také způsob argumentace, ač psán velmi vtipně a hezkým jazykem, působí někdy přece jen dojmem poněkud krátkých spojení. To je však zřejmě způsobeno tím, co Keller chtěl napsat: mozaiku a popularizaci. Přesto si myslím, že Keller svůj slib zcela nesplnil: Tahle „mozaika a popularizace“ zavání syntézou — a to je dobře.

Ivana Holzbachová

Georges Duby: L'histoire continue. Éd. Odile Jakob, Paris 1991, 221 stran.

Georges Duby patří k předním francouzským historikům. Oblastí jeho zájmu je především tzv. historie mentality. Předkládaná — zatím poslední — Dubyho práce je jakýmsi jeho intelektuálním životopisem. Duby se zastavuje u jednotlivých etap své vědecké dráhy, ale při těchto příležitostech se vyslovuje i k vývoji francouzské historiografie v posledním půlstoletí a k závažným metodologickým problémům, které jsou s ním spjaté.

Kniha má sedmáct kapitol: Výběr, Patron, Materiál, Postup, Čtení, Výstavba, Doktorská práce, Hmota a duch, Mentality, Umění, Collège (míněno je Collège de France, kde Duby působil), Cesty, Pocty, Televize, Le Maréchal, Příbuzenství a Projekty.

Duby se nesystematicky zmiňuje o základních myšlenkách „nové historie“, počinající školou Annales založenou ve třicátých letech. Poukazuje na nové pojetí vysvětlení v ní, kde mechanická kauzalita — jedna příčina — jeden následek — je nahrazena pluridimenzionalitou a funkčními korelacemi. Na rozdíl od počátků školy Annales, které byly zaměřeny převážně na ekonomickou historii, zajímala Dubya zejména historie sociální: rozvrstvení společnosti a životní způsoby jejich jednotlivých vrstev. Odtud se jeho zájem organicky přenesl do oblasti mentality. Při této příležitosti se Duby vyrovnává s marxismem: Ačkoli se za marxistu nepovažuje, tvrdí, že mu vděčí za mnoho. Svůj výzkum mentality pokládá za jakési

rozšíření marxistických postupů na oblasti, které v minulém století ještě nebyly tehdejším historikům přístupné.

Duby formuluje dva principy zkoumání mentality: 1. Nemožnost zkoumat ji izolovaně od materiálního: mentalita existuje jen, je-li ztělesněna, 2. Důraz na společenskou skupinu. Zdůrazňuje však zároveň, že mentalita by neměla být ztotožňována s kolektivním nevědomím: „Nevědomí existuje jen ve vztahu k vědomí, tj. k nějakému člověku. Avšak my jsme chtěli poznat ne to, co je v každém člověku náhodně zatlačeno mimo jeho vědomí, nýbrž ono neurčité magma zděděných domněnek, k němuž se vztahuje v každém okamžiku aniž tomu věnuje pozornost, ale zároveň, aniž je vyhání ze svého ducha.“ (S. 124)

V dalším textu vysvětluje Duby svůj vztah k umění jako předmětu historikova zájmu a prozrazuje své plány do budoucnosti: Jde mu o výzkum úlohy žen, mrtvých (tj. vztahu k mrtvým) a církve ve středověké společnosti, to vše spíše z hlediska historie mentality než historie institucí.

Duby se v knize vypořádává i s „praktickými“ problémy: Jde mu např. o důsledky skutečnosti, že historický žánr se stal v posledních desetiletích ve Francii značně populární a pronikl do masových médií. (Sám Duby je členem vedení televizního kanálu La Sept zaměřeného na šíření kultury a autorem mj. televizního seriálu Čas katedrál o umění a společnosti v 11. až 13. st.) Jde mu především o to, jak skloubit srozumitelnost a nepodbízivost.

Dalším problémem tohoto typu je problém kvality vzdělání. Duby se na několika místech vyslovuje ke změnám, které francouzské vysoké školství prodělalo po roce 1968. Jeho stanovisko není jednoznačně pozitivní: odbourání některých tvrdých opatření, kterými byl proslulý starý systém a následná demokratizace vysokého školství vedly k určité nivelizaci, která může mít pro společnost neblahé následky. Podle Dubyho mají vysoké školy vychovávat elitu: Přístup k nejvyššímu vzdělání nesmí být omezen majetkovou, sociální nebo kulturní diskriminací, avšak úspěch a uplatnění mají být dány jen nadáním a pracovitostí adepta. Vysoké školy mají být nástrojem tvrdého výběru založeného na kvalitě. Na druhé straně ani změny po roce 1968 nezlikvidovaly systém vědeckých „mandarinů“. Duby tu navrhuje jako léčebný prostředek konkurenci mezi vysokými školami, i kdyby se vedle státního školství mělo objevit školství soukromé.

Ačkoli Dubyova kniha je jakýmsi osobním vyznáním, její četba je užitečná i pro čtenáře nepocházejícího z Francie. Zvlášť při dnešním hledání alternativ — ve vědě i ve společnosti.

Ivana Holzbachová

Jan Štěpán: Logika a logické systémy. VOTOBIA, Olomouc 1992, 165 stran.

Štěpánova knížka je úvodem do logiky, určeným především studentům nematematických oborů, a již nyní lze prohlásit, že jde o zdařilou a velice potřebnou pomůcku.

Po úvodních kapitolách (I, II), které objasňují základní charakteristiky logiky a jejího vztahu k analýze (přirozeného) jazyka, podává autor jasný výklad základů výrokové logiky a predikátové logiky 1. řádu (III, IV). Často používaným partiím predikátové logiky, logice tříd a logice binárních relací, jsou věnovány zvláštní kapitoly V a VI. Významnou roli v teorii dedukce hraje tzv. přirozená dedukce (Prawitz), navazující na Gentzenův sekvenční kalkul. Těmto systémům je věnována kapitola VII (přirozená dedukce) a VIII (sekvenční kalkul, v knížce nepřesně nazvaný „Gentzenův systém přirozené dedukce“). Základní informaci o axiomatických systémech podává kapitola IX, a tři příklady tzv. neklasických logik uvádí poslední kapitola (trojhodnotová logika, modální logiky, intuicionistická logika). Kapitoly II—VII obsahují řadu cvičení, řešení některých z nich jsou uvedena po poslední kapitole. Na konci knížky je stručný přehled logické symboliky (různé varianty) a seznam použité literatury.